

В. Л. Скуратівський, А. І. Шушківський, Г. Я. Скляренко

Конструктивізм

КОНСТРУКТИВІЗМ (від лат. *constructio* – побудова, структура) – напрям в [авангардизмі](#) наприкінці 1910-х – на початку 30-х років, що охопив архітектуру, декоративно-ужиткове та образотворче мистецтва, фотографію. Тенденції К. проявилися також у театрі, кіно, музиці, літературі, філософії. Як худож. стиль К. виник на поч. 20 ст., тому після 1-ї світової війни посів одне з чільних місць у тогочас. арх-рі, музиці, образотвор. та ужитк. мистецтвах, частково у літ-рі. Світоглядно К. постав як послідовне заперечення філос. і мист. ірраціоналізму кін. 19 ст. (див. [Декадентство](#), [Ірраціональне](#)) та як особливий відгомін [раціоналізму](#), інтенсив. тех. поступу на поч. 20 ст. Високоінтелектуал. форми прогресу, гранично зважене використання того чи ін. матеріалу, продуманий функціоналізм усіх його продуктів і технол. операцій К. переніс у мист. сферу, насамперед в ужитк., а також ті мистецтва, у яких особливо важливу роль відіграє використаний матеріал, спосіб його естет. оброблення (напр., буд. матеріал в арх-рі, тех. засоби і можливості його інж. інтерпретації, суто акуст. підґрунтя муз. звучання, матеріали у сценографії та скульптурі, фарби у малярстві, світло й тінь у фотографії та [кінематографії](#)). Крім того, всі мистецтва, орієнтовані на К., були спрямовані на суто технол. моделі структур. організації матеріалу в індустрії, на поєднання різнорід. компонентів цього матеріалу. Характерно, що термін «*МОНТАЖ*» – гол. ознака «молодого» кіно – запозичений саме з індустр. сфери. К. – особливий худож.-естет. супровід тодіш. пром.-тех. розвитку, намагання мист. авангарду передати пафос того розвою мовою обраних ним жанрів, використати конкретні досягнення тогочас. цивілізац. успіхів. К. постав на тлі повсюдної кризи поперед. форм мистецтва, особливо підкреслено ірраціоналістських, зокрема як застереження поширеної у них «технофобії». Найважча криза суспільства на поч. 20 ст., іррац. характер 1-ї світової війни як її найнебезпечнішого прояву переконали тодішню мист. генерацію у тому, що раціональне, взагалі розумне і доцільне позбавлені будь-якого відчуження, залишилися тільки у тех. творчості, яка і має бути взірцем для творчості художньої. К. трансформувався в рішучу естет. опозицію тій кризі, прагнув поновити поруйновані нею користь і красу, подолати нібито одвіч. антагонізм у новому, ще небаченому в історії синтезі.

Особливо енергійно К. проявився в арх-рі, створивши справді новий худож. стиль, що зберіг своє значення, ставши при всьому розмаїтті технік та естетик першоосною

урбанізму у вигляді спадщини франц.-швейц. арх. Ле Корбюзьє (сформулював 5 тез сучас. архітектури – гол. ознак К.) та його числен. амер., нім., укр., рос., фін. однодумців. Характерно, що авангардисти від архітектури розпочали з живопису і були пов'язані з ін. мистецтвами, зокрема кінематографією (зацікавлення [С. Ейзенштейна](#) Ле Корбюзьє). К. постав у всіх проявах у наскріз. обов'язк. вимогах. Схожі тези розробили і композитори, які дистанціювалися від класич. спадщини у напрямі пошуку нових звук. конструкцій (*І. Стравинський, С. Прокоф'єв*, т. зв. нова віден. школа); а також театр. режисери, які у сценографії та актор. грі прагнули віднайти нові шляхи до поєднання провід. завдань і сенсів театр. видовища з його конкрет. матеріалом (біомеханіка *В. Мейєрхольда*, геометризов. експерименти [О. Екстер](#)).

К. залишив поміт. слід і в літературі повоєн. Зх. та Рад. Союзу 1920-х рр. Його літ. стратегія полягала в інтенсив. смисл. навантаженні найважливіших елементів словес. твору – від сюжету до словника (організація «словес. маси», терміни епохи). Необхід. чином це підвищувало літ. культуру тексту, особливо поетичного. Історію досить короткого «конструктивіст. спалаху» в європ. культурі 1920-х рр. варто розглядати як плід. худож. експеримент, який пізніше мав збагатити духовне життя континенту і, зрештою, всього світу. Проте подальша історія у своїх тотал. та маскультів. судомах гальмувала, а то й взагалі руйнувала цей експеримент у більшості його зусиль та імен. *Націонал-соціалізм* у Німеччині усіх тамтеш. авангардистів оголосив «культурбільшовизмом», який підлягав цілковитому знищенню. Так зазнали катастрофи найбільш авторитетні осередки архіт., живопис. і муз. К. («Баухауз», «Нова речовість», муз. експерименти Г.-Ч. Шонберга). У рад. ситуації недовге цвітіння театр., кінематогр. і живопис. К. виявилось передсмертним. Театр *В. Мейєрхольда*, кіно *С. Ейзенштейна*, рад. т. зв. сучасна музика зазнали усіх форм їхньої поліц.-адм. руйнації. Але особливо трагічно навіть на цьому понурому тлі виглядає доля укр. підрад. К., насамперед літературного. В укр. літературі наявні елементи стилю К. Письменники *В. Поліщук, М. Йогансен, Л. Чернов*, художники [В. Єрмилов, А. Петрицький, В. Татлін](#), реж. [Дзиг'я Вертов, М. Фореггер](#) та ін. намагалися створити свій різновид К. або, принаймні, вдавалися до тих чи ін. його методів. Проте на поч. 1930-х рр. будь-яке конструктивіст. експериментаторство брутально припинено й знищено. *В. Поліщук* був схильним до романтизації наук.-тех. розвитку суспільства (вірші «Динамо», «Ейфелева вежа»), своєрід. трактування пейзаж. лірики (зб. «Радіо в житах», 1923). *М. Йогансен* писав конструктивіст. статті, вкладаючи у розуміння К. свій зміст. Специфіч. вигляду К. набув у творчості *Р. Троянкер, Л. Чернова, В. Ярини*. Він позначився на творчості літ. організацій «Нова генерація», «Молодняк», ВУСППу, частково ВАПЛІТЕ, на експерим. прозі *Гео Шкурупія* («Двері в день»), *Ю. Смолича* («По той бік серця»), *Л. Скрипника* («Інтелігент»), [В. Кузьмича](#) («Крила»), ліриці *П. Тичини* («Чернігів», 1931), на функціонал. поезії в авангард. вид. «Нова генерація», «Молодняк», «Всесвіт», «Глобус», «Декада». Укр. белетристика подала точну панораму долі укр. архіт. К. – від його катастрофи (роман *Л.*

Серпіліна «Будівничі», К., 1955, т. 1; 1957, т. 2) до несміливого його поновлення у добу «відлиги» (роман П. Загребельного «День для прийдешнього», К., 1964). Відновлення елементів К. помітні також у творчості молодих укр. композиторів кийв. школи 1960-х рр.

В. Л. Скуратівський

В архітектурі К. обстоював рац. доцільність, економність, лаконізм у засобах вираження. Конструктивісти стверджували, що форми, які визначають зовн. вигляд будівлі, не задають заздалегідь, а виробляють на основі функціонал. призначення (див. *Функціоналізм*), використуваних матеріалів, буд. конструкцій. К. є втіленням естетики техніцизму. На відміну від напрямів поперед. десятиліть, напр., історизму (див. [Історичні стилі](#)), К. повністю заперечував архіт. спадщину в цілому й ігнорував роль нац. і регіон. традицій. Водночас його прихильники заклали основи продукування нових типів будинків і архіт. стандартів, наполягали на строгості та геом. чистоті форм, що значно вплинуло на розвиток світ. архітектури 20 ст. Зародженню К. у світ. масштабі сприяла низка чинників, зокрема інтенсивні урбанізація та пром. будівництво, зростання чисельності міського насел., що викликало переуцільнення забудови, багатоповерховість, зменшення зелених насаджень. Перед людством постали проблеми, яких воно не мало в попередні століття та тисячоліття. Водночас на теренах колиш. Рос. імперії, зокрема й в Україні, унаслідок воєн. дій 1918–20 відбулася значна руйнація міського господарства.

Після остаточ. встановлення більшов. влади надавали перевагу розвитку промисловості, а не соц.-побут. сфери; було зупинено приватне будівництво та перетворено на комунальне значну частину житла. Зведення недорогого житла у СРСР вирішили здійснювати за рахунок індустріалізації будівництва та проектування. Актуальною стала програма архітекторів-конструктивістів, що базувалася на відповідності архітектури новим соц. умовам і новій буд. техніці. Вони також наголошували, що першочергове завдання нової архітектури – забезпечення широких мас населення житл. будинками, школами, лікарнями; архітектор має створювати не лише унікал. проекти, а й займатися масовим будівництвом. Ідея нового напрямку полягала у відмові від «мистецтва заради мистецтва» та підпорядкуванню його вироб-ву. Хоча К. вдало поєднався з більшов. ідеями щодо руйнування старого світу, у нього було й матеріал. підґрунтя – здешевлення відбувалося унаслідок застосування нових пром. технологій і матеріалів (заліза, бетону та ін.), досягнення макс. простоти та функціональності, відсутності декорування. Якщо ідеї К. серед живописців почали поширюватися ще на поч. 20 ст., то в арх-рі до чіткого конструктив. формотворення долучилися митці пізнього, або рац. *модерну*. Окрім СРСР, К. у арх-рі знайшов знач. вияв у Німеччині (А.-Г. Гропіус, Л. Міс ван дер Роє, Б. Таут), Франції (Ле Корбюзьє), Нідерландах, США. У країнах Європи він також став відомим як «баухауз». Термін «К.» рад. архітектори та художники вживали від 1920, однак уперше його офіційно відмітив теоретик мистецтва,

художник, один із радикал. ідеологів цього напрямку О. Ган у кн. «Конструктивизм» (Тверь, 1922). Фактично напрям К. в арх-рі на тер. СРСР очолювали брати [Весніни](#). Один із них – Олександр Олександрович – 1925–31 був головою всесоюз. твор. організації прихильників застосування конструктивіст. методів у арх-рі – Об'єдн. сучас. архітекторів, відділ. якого діяли в Києві, Одесі та Харкові. 1927–32 за проектами, які створив його старший брат – Віктор Олександрович – у співавторстві з [М. Коллі](#), [Г. Орловим](#) та ін. архітекторами, в стилістиці К. споруджено комплекс Дніпрогесу (від кін. 1940-х рр. відродженням електростанції займався Г. Орлов, у цей період в її арх-ру внесли деякі зміни, спрямовані на «збагачення» надто простого образу, В. Весніну вдалося відстояти свої осн. творчі прийоми) та забудовано частину Запоріжжя. Знач. внесок у розвиток К. зробили й рос. архітектори Г. Бархін, М. Барщ, А. Буров, В. Владимиров, Ілля та Пантелеймон Голосови, М. Гінзбург, І. Красильников, І. Леонідов, Л. Лисицький, К. Мельников та ін.

У 2-й пол. 1930-х рр. раціоналіст. архітектура в світ. масштабі стала відходити від властивого їй раніше аскетизму, почали дещо більше приділяти увагу красі будинків, проектувати їх не лише відповідно до конструктивіст. і функціонал. доцільності. Від кін. цього ж десятиріччя рац. й орган. архітектури розвивалися в єдиному руслі, взаємозбагачуючи одна одну. У СРСР на поч. 1930-х рр. новатор. та авангардні течії спочатку різко розкритикували, а потім зовсім заборонили як буржуазні. Рев. і дещо романтичну, сувору та аскетичну арх-ру змінив сталін. *неокласицизм*. Тоді ж низку конструктивістів було репресовано або позбавлено твор. діяльності унаслідок неможливості влас. подальшої реалізації. Багато архітекторів змогли адаптуватися та продовжити архіт. працю. Брати Весніни, напр., і надалі займалися проектуванням, однак такого авторитету вже не мали. Деякі дослідники стверджують, що 1932–36 у СРСР прослідковувався розвиток «перехід. стилю», т. зв. постконструктивізм. Незначне відродження К. відбулося у післявоєнні роки. Особливо це стало помітно у 1960-х рр., коли розпочалася боротьба з «архіт. надмірностями». Частково або повністю в цьому напрямі продовжує творити й значна кількість сучас. архітекторів. На межі 20 і 21 ст. великої популярності набув т. зв. скандинав. К. (його витоки – у замиському домобудуванні скандинав. країн), якому властиві естетика доцільності, функціональність, простота, натуральність, природність, велика кількість простору та соняч. світла, строга геометрія та заданий ритм ліній. Загалом саме К. 1920-х рр. сучасна архітектура завдячує новими типами будинків – галерейними, коридорними, з дворівневими квартирами, а також із плоскими покриттями, вбудованим обладнанням, пересув. перегородками тощо.

В Україні одними з найкращих зразків втілення К. у арх-рі також є Палац Ілліча (1926–32, єдиний конструктивіст. витвір А. Красносельського; ще функціонував як Палац металургів і Палац праці, від поч. 1990-х рр. – «Укр. дім»), корпус Академії будівництва і архітектури на вул. М. Чернишевського (1930, [Г. Швецько-Вінецький](#)), гуртожиток Нац. гірн. університету на вул. К. Маркса, № 21 (1930–31), гуртожиток (1931; обидва – [К. Шукін](#)) і лаборатор. корпус

(1931–39, М. Барщ, Б. Соколов) Університету залізнич. транспорту на вул. Акад. Лазаряна, № 2, дошкіл. заклад на площі Д. Бєдного, № 17 (1920-і рр.), телефонна станція на вул. О. Пушкіна, № 75 (1933–35), житл. будинки на вул. К. Маркса, № 94 (кін. 1920-х – поч. 30-х рр.; усі – автори невідомі), Д. Яворницького, № 6 (1932–33, *В. Самодрига*), Ю. Фучика, № 14 (1935–36, Корсунський) у Дніпропетровську; ратуша (1928–35, *С. Треля*), філармонія (початк. приміщення зведено 1891 та зруйновано під час 1-ї світової війни; конструктивіст. рис набуло після реконструкції 1928–29, яку також виконав С. Треля), вілла Маргошеса (1938, *Ф. Януш*; нині Будинок вчених) у Івано-Франківську; кінофабрика (1929, В. Риков, за участі *П. Савича* та ін.; нині Нац. кіностудія худож. фільмів ім. О. Довженка), житл. комплекс на розі вул. М. Коперника та В. Довнар-Запольського (1927, М. Анічкін), 1-й «Будинок лікаря» на вул. Велика Житомирська, № 17 (1928–30, [П. Альошин](#); тривалий час автор у ньому й мешкав), будинки кооперативів «Сяйво» на вул. Костельна, № 6 (1927, *М. Холостенко*) та «Арсеналець» на розі вул. М. Грушевського та Кріпосного провулка (1927–31, М. Анічкін, *Л. Толтуса*), «Радянський лікар» на вул. М. Заньковецької, № 5/2 (1931–39, П. Альошин, О. Колесниченко), працівників гол. (обл.) міліції на розі вул. Круглоуніверситетська та Крутого узвозу (1934–35, П. Савич), заводу «Транссигнал» на розі вул. С. Петлюри та Б. Вєтрова (1935, *О. Тацій*) та «Укрм'ясопромтресту» на вул. Костельна, № 10 (1936, [М. Гречина](#)) у Києві; Донец. ІНО (1927–30, *О. Молокін*; нині корпус Університету ім. Т. Шевченка на вул. Оборонна, № 2), готель «Жовтень» (нині «Україна»; 1944–47, [Й. Каракіс](#)) у Луганську; Держ. гімназія ім. Т. Костюшка (1931, К. Толочко), Центр. каса селян. спілок (1930-і рр., В. Марцінковський; нині приміщення «Укртелекому»), житл. будинок на вул. Глушець (1937, Ю. Новак), Головпоштамт (1938, Я. Путерман-Садловський) у Луцьку; 2-й хмарочос Й. Шпрехера (1928–29, [Ф. Касслер](#); нині обл. об'єдн. профспілок), Дім залізничників (1929–36, Р. Міллер, керував будівництвом [Г. Заремба](#); нині Палац науки і техніки Львів. залізниці), костел Остробрамської Божої Матері (1932, *Т. Обмінський*), Дім працівників гміни (1933–38; нині Палац культури ім. Г. Хоткевича), будинок адміністрації міського електрозв'язку (1935–36; нині обл. відділ. СБУ; обидва – [Т. Врубель](#), [Л. Карасінський](#)) у Львові; житл. будинки на вул. І. Мечникова, № 92 ([В. Кабіольський](#), *Л. Любельський*), Дворянська, № 6 (*Л. Прокопович*; обидва – 1928), Троїцька, № 22 (1929–30, П. Діденко), Маразліївська, № 1а (1929–31, А. Дубінін), В. Жуковського, № 5 (1934, [Я. Гольденберг](#)), телефонна станція на вул. В. Жуковського, № 25 (1929–30, Н. Гуревич) у Одесі; Нар. дім у Полтаві (1922–23, *А. Лангман*; нині школа № 10); «Будинок на честь 1905» (1932) та житл. будинок Крим. уряду (1934; нині муз. школа № 2 і Крим. відділ. Спілки дизайнерів; обидва – Б. Білозерський) у Сімферополі; водна станція на площі П. Нахімова у Севастополі (1933, [О. Венсан](#), М. Долгополов); Держпром (1925–28, *С. Серафимов*, [С. Кравець](#), *М. Фельгер*; перший рад. 13-поверх. хмарочос, нині розташ. обласні рада, держадміністрація, фонд майна, антимонопол. комітет, податк. інспекція, проектні організації тощо), Головпоштамт (1927–29, А. Мордвінов; нині відділ. зв'язку № 52), Палац культури залізничників (1928–32, [О. Дмитрієв](#); за проектом цього рос. архітектора також 1925–30 збудовано Палац культури ім. Леніна у м. Сталіно, нині Донецьк, але його

дуже пошкодили нацисти, щоб приховати злочинні сліди діючого в ньому концтабору, а під час реконструкції у 2-й пол. 1950-х рр. арх-ру будівлі було значно змінено) у Харкові. У стилістиці К. проектували будівлі й визначні укр. архітектори [О. Бекетов](#), [Г. Вегман](#), [О. Вербицький](#), О. Гегелло, [Д. Дяченко](#), [В. Заболотний](#), [Б. Йофан](#), [Я. Корнфельд](#), [В. Онащенко](#), [Д. Скоробагатов](#), В. Татлін, [М. Шехонін](#), [П. Юрченко](#).

А. І. Шушківський

У мистецтві К. використовували у театр. декораціях, плакатах, книжк. оформленні, дизайні, фотографії тощо, де виразною є конструктивно-тех. сторона худож. творчості. К. пов'язаний із культурою сучасності, урбанізму, розвитком індустрії та техніки, які є засобами реорганізації суспільства на основі раціональності, функціонал. доцільності. У К. відображено одну з мист. утопій часу, заг. процеси демократизації та пошуки оновлення суспільства. К. полемізував із модерністич. концепціями творчості як вираження індивідуальності митця, заперечував традиц. станк. форми мистецтва, принципи споглядання, образ. асоціативності, емоційності. Основою творчості стали екон. доцільність, функціональність, естет. лаконізм, відкидання предмет. зображальності та імітаційності, використання нових матеріалів, апеляція до колектив. засад сприйняття. Ідейні принципи втілили у «соц. інженерії» (соц. К.), програмах формування нової людини через перетворення довкілля (найбільш інтенсивно розвивали у СРСР, у теоріях та практиці ЛЕФу та вироб. мистецтва). В Європі подібні ідеї, не маючи політ. підтримки, набували більш помірков. характеру, спиралися на худож.-естет. практики. Одним із гол. центрів К. була нім. художня школа Баухауз (А.-Г. Гропіус, Б. Таут, Л. Міс ван дер Роє). Близькі принципи розвивали у своїй творчості Ле Корбюзьє, групи «Де Стайль» у Нідерландах (П. Ауд, Б. Дюдок, В. Сандберг), «Вісім» та «Презенс» у Польщі (Б. та С. Брукадські, Х. і Ш. Ситкус), чех. художники Й. Гочар, К. Гонзик. Потуж. явищем, частиною мистецтва рев. доби К. став у Росії. Його ідеї від 1914 використовували у своїх «матеріал. підборах» і «контррельєфах» В. Татлін, чий роботи «Пам'ятник III Інтернаціоналу» (1920) та «Летатлін» (1932) стали символами напрямку.

Художні принципи К. розробляли від кін. 1910 до поч. 20-х рр. О. Попова, О. Родченко, В. Степанова, О. Веснін, О. Екстер. Скульптори Н. Габо та А. Певзнер 1920 оприлюднили «Реаліст. маніфест», де сформулювали естет. засади К. У його розвитку в СРСР виділяють два етапи: від кін. 1910-х рр. (мав теор. характер, знаходив вияв у агітац.-оформлюв. продукції – плакатах, книжк. графіці, фото, худож. об'єктах). Формування напрямку відбувалося у тісній взаємодії архітекторів, художників, теоретиків мистецтва. Маніфестом лаборатор. К. 1921 стала 2-а виставка Товариства молодих художників. 1922 у ж. «Вещь» (Берлін) К. оголошено як єдину платформу розвитку візуал. мистецтв. Журналом конструктивістів у Росії став «ЛЕФ», навколо якого об'єдналися О. Брік, С. Третяков, В.

Маяковський, О. Родченко, В. Степанова, Дзига Вертов. 1922 – поч. 30-х рр. – період реалізації проектів, входження К. в архіт. та мист. практику; він став частиною рад. ідеол. програми. 1924 у Москві створ. офіц. архіт. організацію конструктивістів, учасники якої запропонували метод функціонал. проектування на основі наук. принципів використання будівель, архіт. комплексів та міських забудов, розробляли нові типи громад. споруд – Палаці культури, фабрики-кухні, робочі клуби, будинки-комуни. Важливу роль у становленні та поширенні К. відіграли Інститут худож. культури та Вищий худож.-тех. інститут у Ленінграді (нині С.-Петербург), ВДХУТЕМАС у Москві. У СРСР К. став однією з ідей. засад нового виду худож. діяльності – дизайну, принципи якого розробляло «вироб. мистецтво». Вплив К. позначився на нових концепціях театру, зокрема «біомеханіці» В. Мейєрхольда, принципах сценографії, де застосовували нові елементи (різноманітні конструкції, реал. предмети, кіноекрани, ефекти освітлення, світлову рекламу тощо).

К. у музиці позначився інтересом до звук. дисонансів, використанням «конкрет.» звук. елементів – шуму станків, поїздів, шурхоту металу та ін., які додавали в п'єси образи індустр. міста (балет «Сталевий скік» С. Прокоф'єва, «Завод (Музика машин)» О. Молосова, «Рейки» В. Дешєвова; усі – 1927, балет «Болт» Д. Шостаковича, 1931).

У кінематографі К. проявився перевагою докум. кіно над ігровим, інтересом до факту, хроніки, використанням монтажу та пошуками нових ракурсів (фільми Дзиги Вертова, Л. Кулішова, Е. Шуб та ін.). Потуж. видом мистецтва стала фотографія, де широво використовували монтаж, різноманіття ракурсів, прийоми колажу. Провідні фотохудожники К. – О. Родченко, Ель Лисицький.

*В Україні К. обговорювали у 1920-і рр. разом із концепцією «вироб. мистецтва», ідеями нової пролетар. культури. Своєрідну версію К. розробляв художник В. Єрмилов, залучаючи до худож. об'єктів нетрадиц. матеріали (дерево, метал, наждач. папір та ін.), поєднуючи їх із цифрами, текстами. Вплив цього напрямку помітний у графіці [В. Кричевського](#), [П. Ковжуна](#), [Г. Цапка](#), у фотографіях Д. Сотника, творчості художників А. Петрицького, [В. Меллера](#), [О. Хвостенко-Хвостова](#), [Б. Косарева](#), чії роботи в театрі стали новатор. явищами світ. сценографії. Від серед. 1930-х рр. К. у рад. культурі змінив *соцреалізм*.*

Г. Я. Скляренко

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Горелов А. Философия конструктивизма // Звезда. 1929. № 8;
2. Зелинский К. Поэзия как смысл. Книга о конструктивизме. Москва, 1929;
3. Мена всех: Сб. Москва, 1929;
4. Ле Корбузье. Планировка города / Пер. с франц. Москва, 1933;
5. Неврлі М. Три фази українського футуризму // Slavica Slovaca. 1969. № 4;
6. Фогель З. Василь Єрмилов. К., 1975;
7. Материалы Международной конференции «Возвращение авангарда». О., 2013;
8. Авангард и другие: Сб. ст. Москва, 2013.
9. Никонов В. А. Статьи о конструктивистах. Ульяновск, 1928;
10. Будова Соціалістичного Києва. К., 1932;
11. Нариси історії архітектури Української РСР. К., 1962;
12. Хан-Магомедов С. О. Архитектура советского авангарда. Москва, 1996;
13. Його ж. Конструктивизм – концепция формообразования. Москва, 2003.
14. Тарабукин Н. М. От мольберта – к машине. Москва, 1923;
15. Гинзбург М. Я. Стиль и эпоха. Москва, 1924;
16. Гиляровская Н. В. Театрально-декорационное искусство за 5 лет. Казань, 1924;
17. Марков П. Новейшие театральные течения (1898–1923). Москва, 1924;
18. Мазаев А. И. Концепция «производственного искусства» 20-х годов: Истор.-крит. очерк. Москва, 1975;
19. Лагутенко О. Від модерну до конструктивізму: Книжкова графіка Василя Кричевського // Родовід. 1995. Ч. 3;
20. Ахметова О. В. Русский конструктивизм. Москва, 2001;
21. Горячева Т. В. Супрематизм и конструктивизм. К истории полемики // Вопр. искусствознания. 2003. № 2;
22. Паперный В. Культура Два. Москва, 2006.

Бібліографічний опис:

Конструктивізм / В. Л. Скуратівський, А. І. Шушківський, Г. Я. Складенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г.

Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-5014>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).